

библиографске јединице, које је ваљано средио и хронолошким редом груписао.

Ова библиографија, са индексом цитата, је ваљан и делотворан посредник између научника и истраживача облика спектралних линија и других сличних области као што су астрофизика, физика плазме, физика јонизованог гаса и сл.

Књиге у целини, са ваљано систематизованим библиографским прегледом у потпуности испуњавају задатак, и пружају исцрпан и потпун попис јединица, као и њихов стваралачки одјек и уплив, па и могућност за оцену сфере утицаја у одређеном смеру. *Библиографија истраживања облика спектралних линија од 1962-1989 са индексом цитата* је јединствена код нас и представља допринос интегралном изучавању поменуте области и у том смислу може да буде у много чему узорна.

Нагласимо да појединци заинтересовани за ову и сличне тематске целине, у поменутим књигама могу да нађу и доста обухватан попис стручних и специјалистичких публикација, са увидом у скоро васцелу европску и светску периодику. Пошто библиографија иде ретроспективно уназад до 1962.²⁶ године може се претпоставити колики је радни напор морао да уложи Димитријевић при истраживању понекад тешко доступних публикација из ранијег периода. Зато се с разлогом може закључити да су ових пет монографских књига М. С. Димитријевића, поред осталог и због обухватне библиографске грађе, врло сврховите, јер се могу студијски материјализовати и као полазишта за даља научна истраживања.

Сажета историја савремене српске астрономије и прегледан индекс научних цитата у XX веку

У издању већ знамените издавачке куће "Андрејевић" појавила се у много чему самосвојна, и у концепцијско-методолошком смислу вредна књига др Милана С. Димитријевића *Српски астрономи у индексу научних цитата у XX веку*, која прегледно излаже историјат развоја астрономије као науке, уз индекс научних цитата. Особена, што на модеран сцијентометријски начин, анализом одговарајуће литературе, показује квалитативне и вредносне домашаје.

Ова Димитријевићева књига је репрезентативна по систематичности, логичком реду и методичности. Сакупио је бројне податке које је ваљано средио и посложио према одговарајућим класификацијским принципима. Ту су присутне научне појединости о плодном раду српских астронома, спретно укомпоноване и распоређене у складну целину. Аутор је при том тежио да успостави логичку координацију појединачних истраживачких података, нудећи сцијентометријски обрађену "грађу".

У концепцијско-методолошком смислу (бројање цитата, према Хајтуну) књига је занимљива, јер презентира листу радова српских истраживача који су имали највише утицаја у астрономској науци XX века.

²⁶ Публикације *Астрономске опсерваторије у Београду*, бр. 47, 1994.

Аутор М. С. Димитријевић је понудио листу од 38 остварења која су имала највише одјека у међународној научној јавности.

На почетку књиге, у апстракт, Димитријевић указује на задатке и циљеве својих истраживања и презентације стваралачког присуства српских астронома у стручно-специјалистичкој периодици како у нашој средини тако и у међународним релацијама, и то у Индексу научних цитата (Science Citation Index), од 1945. до 2000. године. Овај *Индекс* захвата радове публиковане у наведеном раздобљу и раније који имају цитате у овом периоду. Увидом у понуђену грађу везану за српске астрономе, запажа се да је први цитирани рад Милутина Миланковића из 1908. године. Такође се може уочити да у последњим деценијама XX века број цитираних радова наших научника рапидно расте у односу на раније време, што сведочи о динамичном и обухватном развоју ове науке на нашем подручју.

У уводној напомени Димитријевић назначавача научно-теоријске основе приступа, позивајући се на Хајтуна (1983) и Гарфилда (1992). А скреће пажњу и на важније техничко-организационе моменте и потешкоће номиналне природе. И ту наглашава да су у библиографију укључени радови аутора који су делали на Астрономској опсерваторији и Катедри за астрономију Универзитета у Београду, као и посленика из других граничних области што су публиковали цитиране научне прилоге у астрономској периодичи.

У средишњем делу увода Димитријевић прецизира да у "сцијентометрији, у поређењу са методом бројања публикација, поузданији је и са већим могућностима метод бројања цитата (нпр. Хајтун, 1983)".

Наш аутор се, упркос потешкоћама, у овој књизи определио за метод пребројавања цитата, што је донело и одговарајуће резултате. У наставку додаје да је показано како је број цитата један од важних индикатора "квантитета научног рада, његове вредности, значења, користи и важности". Овде је, чини се, посебно важно скретање пажње на метод индекса научних цитата за историчаре науке и друге истраживаче, који на основу тога могу да идентификују најутицајније ауторе, научна остварења, као и различите формалне и неформалне групе, тимове, па и институције. То је, по мишљењу Димитријевића, и њему блиских епистемолога и теоретичара науке, показатељ "*индивидуалног доприноса науци*" и одговарајућег престижа".²⁷

После сажетка и теоријски заснованог *Увода* Димитријевић излаже краћи историјски преглед развоја астрономије код Срба у XX веку. При том, разумљиво, највећу пажњу посвећује оснивању Астрономске опсерваторије у Београду, њеним развојним фазама и улози Милана Недељковића у тим процесима. Веома је корисно и упутно што Димитријевић ту еминентну установу сагледава у ширем контексту развоја науке, културе и универзитетске наставе, на овим српским и балканским релацијама. Астрономска опсерваторија је, како добро оцењује, најважнија институција у овој области науке у Србији и једна од понајстаријих научних установа такве

²⁷ М. С. Димитријевић, *Српски астрономи у индексу научних цитата у XX веку*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2005, стр. 9.

врсте, „а историја њеног развоја је важан део процеса развоја науке и културе на нашим просторима”.²⁸ Акт о њеном оснивању донет је далеке 1887. године од стране министра просвете и црквених дела Краљевине Србије. Милан Недељковић је тада одређен за првог управника Централне астрономске и метеоролошке опсерваторије, како се тада дословце именовала. Почела је са радом маја 1887. у такозваној Провизорној опсерваторији да би се након четири године преселила у сопствену зграду данашње Метеоролошке опсерваторије у Карађорђевом парку (сада парк Милутина Миланковића).

Треба нагласити да је Опсерваторија Милана Недељковића, како сликовито пише Димитријевић, колевка "и сеизмолошких и геомагнетских истраживања код Срба". Из овога се види да је Београдска опсерваторија имала значајног удела у развоју ових наука укључујући и метеорологију.

Поред богате историје и столетне традиције, "низ славних личности из историје наше науке", везано је за Опсерваторију, како лепо примећује аутор књиге, и они су допринели "да достигнућа српских астронома стекну углед у међународној јавности." А Димитријевић је, са своје стране, примећујемо ми, свесрдно стварао повољне услове и околности, да се у нашој средини, може бавити овом науком, што отвара могућносту за врхунске резултате који се објављују у најзнаменитијим светским научним часописима.

Ту даје и корисне податке и за историјат и зачетке поменутих наука. Поред кратког приказа тешке и драматичне судбине Опсерваторије у време Првог светског рата, презентира попис основних инструмената и пратеће опреме набављене на име репарација. У завршном пасусу тог одељка назначавача и појединости о пензионисању Милана Недељковића, те о подели Опсерваторије на две посебне установе (Метеоролошку и Астрономску опсерваторију), као и на подвајање Катедре за астрономију – од метеорологије на ондашњем Филозофском факултету.

У посебном одељку Димитријевић даље пише о изградњи нове Астрономске опсерваторије и етапама њеног развоја. У периоду између два светска рата на чело Опсерваторије долази афирмисани астроном Војислав В. Мишковић. Након студија и дипломирања у Француској, рада у Марсељу и Ници, Мишковић је 1924. докторирао на Универзитету у Монпелјеу. Наредне године, добио је значајну награду Француске академије наука за студије из звездане статистике; а у раздобљу од дипломирања до момента када је постао челник Опсерваторије у Београду, објавио је двадесетак запажених радова о малим планетама и кометама. Тада је на Филозофском факултету преузео и Катедру за астрономију, у чијем је наставно-научном развоју лично суделовао. Он је, према Димитријевићевој оцени, активност усмеравао "ка математичко-нумеричким пословима, који дају више вредних резултата".²⁹ Ту помиње његове студијске радове везане за *Математичку климатологију* Миланковића и, посебно, *Прецесионе таблице*.

²⁸ Исто, стр. 13.

²⁹ Исто, стр. 15.

Исте године (1929), када је постао дописни члан САНУ, Мишковић је добио и средства за изградњу нове, модерне опсерваторије на Звездари. Ту, архитектонски вредну грађевину, пројектовао је чех Јан Дубови, који је на основу тога у Прагу проглашен за доктора наука. Тада (1932), захваљујући Мишковићу, започиње излажење часописа *Mémoires de l' Observatoire Astronomique de Belgrade*, а покренути су и *Наутички годишњак* и *Годишњак нашег неба*. Димитријевић износи прецизније податке о излажењу ове периодике, њиховој намени и потоњим уредницима (Ф. Доминко и Б. Поповић).

Године 1936. Мишковић са савременицима (М. Протић) организује Службу малих планета и посматрања Сунца. Скоро у исто време П. Ђурковић на опсерваторији у Белгији (Иклу) открива планетоид, односно астероид који је добио име 1605 Миланковић.

Са овим отпочиње рад на изналажењу оваквих објеката. Ту аутор књиге износи важан збирни податак о откривању 43 мале планете од стране сарадника Опсерваторије. Потом следе појединости о открићима и именовању више планета од стране М. Протића, као и поменутог Ђурковића. А онда прелази на нови период 1980. (Зоран Кнежевић и његово откриће на фото плочама), па на 1991. (Кнежевић) до децембра 2001, када је за сличан објекат објављено име 22278 Протић.

Мишковић је, према Димитријевићевим указивањима, покренуо часопис *Bulletin de l'Observatoire Astronomique de Belgrade*, и при том наводи имена уредника овог научног часописа и региструје прецизну хронологију излажења. Међу именима еминентних стручњака (В. Мишковић, В. Оскањан, Ђ. Телеки) налази се и Милан. С. Димитријевић који је био уредник овог важног научног гласила 1987-2002 (бр. 137-165). Из тог пописа уредника се јасно види да су управо Мишковић и Димитријевић најдуже били уредници; по 16 година. Томе су, поред осталог, допринеле друштвено-историјске околности, научна афирмација и утицај, али и лична виталност и предузимљивост. Уз то, може се запазити да је обим, садржај и квантитет појединих Димитријевићевих бројева часописа надрастао многе до тада публиковане.

У прегледу историјског развоја нове Астрономске опсерваторије аутор је захватио све важније фазе и етапе, потом издавање научне периодике, формирање нових служби и др., а регистровао је поименце и руководеће људе (директоре). Одговарајућу пажњу посветио је и прослави стогодишњице оснивања Опсерваторије (1987), као и реорганизацији њене унутрашње структуре од половине деведесетих година (формирање неколико нових одсека). Од тога времена до данас организован је велики број међународних научних конференција, више него у свим минулим деценијама, и то управо захваљујући аутору разматране књиге; уз то, збирно је побележио бројне библиографске јединице публиковане у међународним часописима и сл.

При крају историјског прегледа Димитријевић пише о универзитетској настави астрономије у Србији након Другог светског рата и о све бројнијим астрономским друштвима. Ова књига недвосмислено

показује да је Астрономска опсерваторија у Београду, са једновековном научно-стваралачком традицијом, значајна установа за развој астрономије и њој блиских наука. Из историјског приказа се види да је окупљала знамените људе наше науке који су дали велики допринос развоју и афирмацији српске астрономије у домаћој и светској јавности.

Након кратких назнака о ратним годинама и оштећењу зграде Опсерваторије у време борби за ослобођење Београда, аутор бележи моменат покретања стручног часописа *Астрономска и метеоролошка саопштења* (П. М. Ђурковић) као и настанак серије издања (1947) *Публикације Астрономске опсерваторије у Београду*. И ту прецизира ко је све био главни и одговорни уредник до појаве ове књиге, углавном руководећи људи, од Оскањана, М. Б. Протића и Телекија до Г. М. Поповића и самог аутора Димитријевића; највише њих само по неколико бројева, Милан од 36-74.

Према овом прегледном историјском приказу, после Војислава Мишковића, на чело Опсерваторије долази академик Милутин Миланковић, научник светског гласа и имена. Аутор с разлогом истиче најважнија научна открића са којима је овај Србин из Даља ушао у историју науке и задивио савремени свет.³⁰

Почетком педесетих година прошлог века основане су две важне службе: Служба двојних звезда (П. Ђурковић, 1951) и Служба променљивих звезда (В. Оскањан); са овом другом почиње интензивнији развој астрофизичких истраживања, "усмерених касније на физику звезда, Сунца и астрономску спектроскопију", оцењује Димитријевић. А ово пак доводи до оснивања Групе за астрофизику 1960. године.

Пошто је означио најважније публикације, службе и Миланковићев капитални допринос науци, Димитријевић је помало "институционално" пописао руководеће људе што су се налазили на челу Опсерваторије: од Мишковића и Миланковића из педесетих година XX века, преко Ђурковића, Протића, М. Митровића и И. Винцеа, којима ће се и сам придружити нешто пре половине тешких 90-тих. Може се запазити да је Милан био директор научне установе у време НАТО агресије, ратних збивања и санкција, када је у сложеним и деликатним околностима успевао да одржи научно-стваралачку и издавачку активност па чак и да је у тим изузетно тешким околностима развије и подигне на виши ниво (од новембра 1994. до 1. јула 2002, када му се завршио други мандат).

Веома је добро што је Димитријевић у књизи обратио видну пажњу прослави значајног јубилеја – сто година од оснивања Астрономске опсерваторије у Београду. Та прослава, одржана у Скупштини Србије, уз присуство еминентних гостију, запажамо из изложених података, није била само свечарско-јубиларна и манифестациона, већ и радно-стваралачка.

³⁰ Миланковић је, поред осталог, "објаснио појаву ледених доба спорим променама у осунчавању Земље услед различитих утицаја који мењају нагиб њене осе и карактеристике кретања око Сунца. Он је растумачио и историју климе на нашој и другим планетама и творац је математичке теорије климе и теорије о померању Земљиних полова."

Одржане су три значајне међународне и једна југословенска научна конференција, са најугледнијим научницима из ове области у свету и код нас.³¹

После половине 80-тих година, видимо из података о научним скуповима у оквиру јубилеја, М. С. Димитријевић се активно укључује у организовање стручних скупова, семинара, научних конференција, симпозијума и сл., што ће касније, нарочито при крају наредне декаде, попримити велики размах. Птва конференција где је био председник Научног комитета, је Други семинар "Астрофизика у Југославији" (8-10. IX 1987).

Са почетком Милановог руковођења Астрономском опсерваторијом (1994) подударују се корените промене и реорганизација унутрашње структуре рада и деловања. Раније поменуте *службе* замењују кадровски ојачани *одсеци*³² који су боље програмско-концепцијски и организационо утемељени. А већ наредне 1995. године нагло се увећава активност Опсерваторије у организовању међународних конференција и округлих столова, нарочито када се ради о суседним или словенским земљама. Тако су само у овој години Милановог управљања Опсерваторијом организоване две међународне конференције,³³ Први румунско-југословенски округли сто о сарадњи у астрономији (Темишвар); и I југословенска конференција о облицима спектралних линија у Криваји. (О овој проблематици Димитријевић је већ тада имао објављене две монографске студије). Поменуте и друге конференције и научно-стручне скупове он програмски конципира у сарадњи са иностраним колегама, и организационо води.

Наредне 1996. на Миланову иницијативу одржана је I белоруско-југословенска конференција о физици и дијагностици лабораторијске и астрофизичке плазме (Минск), а он организује II југословенско-румунски округли сто. За ову и неколико наредних година саопштио је за оно време санкција импозантне скупне резултате ангажовања сарадника Опсерваторије на 13 међународних конференција и 6 националних, уз објављивање 129 библиографских јединица, знатан број (16) у најреномиранијим светским часописима.³⁴ Ови и други слични подаци који показују пораст добро и успешно организованих скупова, конференција, округлих столова, у земљи и иностранству, као и све бројније учешће сарадника Астрономске

³¹ Наведимо у напомени најбитније појединости: Колоквијум 100 Међународне астрономске уније, Међународни скуп о астрономској рефракцији посвећен успомени на Ђ. Телекија, председника радне групе за астрономску рефракцију Међународне астрономске уније; Други међународни скуп о катастрофалним сударима малих тела Сунчевог система..."

³² Формира се Одсек за астрофизику, Одсек за динамичку астрономију и Одсек за астрометрију.

³³ Међународна руско-југословенска конференција "Њукомб и фундаментална астрометрија (Санкт Петербург) и Прва мађарско-југословенска конференција (Баја).

³⁴ Од шест уводних предавања на међународним конференцијама и четири на националним, у 1996-ој години, највећи број је одржао сам Милан, а само неколико његови блиски сарадници.

опсерваторије, недвосмислено сведоче да је Миланов лични самопрегор у раду узајамно био подстицајан за неколико истраживачких група и тимова, што се, поред осталог, види и из бројних коауторских прилога.

У јубиларној 1997. години Димитријевић је, као директор Опсерваторије, разрадио програм научне Конференције "Развој астрономије код Срба", а наредних година је организовао и осмислио још неколико,³⁵ са све ширим и богатијим тематским прилозима, укључујући и уметност, књижевност, сликарство, музику, космичке мотиве и симболику. Тај својеврсни подухват и Миланова велика покретачка улога у њему је релативно мало запажена, а још мање друштвено вреднована. Исте године Димитријевић је непосредно суделовао у припремању III румунско-југословенског округлог стола о сарадњи у астрономији у Клужу, а био је и у Научном комитету II југословенске конференције о облицима спектралних линија у Белој Цркви, кратко бележи у овој књизи, без иједне назнаке о свом доприносу.³⁶ Када смо му на то скренули пажњу, скромно је приметио: "О томе треба други да кажу своју реч".

Вредно је помена да је захваљујући свесрдном залагању овог руководиоца Београдске опсерваторије од 1996-1999 сваке године објављивано по четири публикације монографског типа (*Publ. Astron. Obs. Belgrade*) и по два броја часописа *Bull. Astron. Belgrade*; а приближно исто и наредних година, до 2002. То је захтевало велики труд Димитријевића и његових сарадника, и сразмерну вештину да се обезбеде материјално-финансијска средства за ове и све друге многобројне активности, научне скупове, боравке сарадника у иностранству, за стручно усавршавање³⁷ и сл.

У наредне три године (1998-2000) види се, из Димитријевићевог приказа рада Астрономске опсерваторије, да се упркос крајње неповољних услова, НАТО агресије и бомбардовања, научни рад и даље одвијао и да су резултати сарадника ове установе били присутни на међународној сцени. У свему томе несумњив је велики Миланов допринос. Овде ћемо издвојити само неке важније видове делатности о којима у претходном делу књиге није било речи, јер представљају новину: од увођења интернет веза (1998) присуства и боравака на скуповима, предавачке активности, публиковања

³⁵ Конференција *Развој астрономије код Срба II* одржана је 2002; наредна III 2004, IV 2006, V 2008, а VI 2010. Димитријевић је, поред више студијских радова на свакој од њих, главни инспиратор, али и уредник, редактор, па и лектор који је по неколико пута прочитао приложене радове.

³⁶ И у 1997. години Миланов колеге и сарадници изложили су резултате на 13 међународних конференција као и у претходној, и на четири националне; а објавили су знатно више библиографских јединица (152, од тога 11 у врхунским међународним часописима).

³⁷ Директор Опсерваторије о којој извештајски-таксативно пише, у време док њоме руководи, само напомиње да су 1997. године сарадници ове установе одбранили две магистарске тезе у 1997. и две докторске дисертације 1999. године. А његови сарадници најбоље знају колико је труда, подршке и залагања било потребно у то тежно време, када су Србија и њене могућности за финансирање оваквих делатности биле веома скромне.

чланака у новинама, учешћа у радио и ТВ емисијама, до интернет презентација.

У време НАТО агресије на Југославију (1999) настављена је активност несмањеним темпом: публиковано је 112 библиографских јединица, од којих чак 23 у угледним међународним научним часописима. Димитријевић ту бележи да су сарадници Астрономске опсерваторије присуствовали на 8 међународних научних конференција и на 6 у Југославији, односно 35 боравака од стране 22 сарадника. То је, за оно тегобно ратно време, импозантна бројка, углавном активних сарадника и судеоника, за које је требало обезбедити и одговарајућа материјална средства. Напомињемо да је Димитријевић, као еминентан стручњак, био један од активних учесника на већем броју научних скупова и конференција, уз помоћ Министарства за науку и технологију.

По први пут Милан у овој књизи скреће пажњу на јавну предавачку и новинско-популаризаторску активност сарадника Опсерваторије. Поводом помрачења Сунца од 11. августа 1999. године Милан је, заједно са неколицином посленика ове установе, одржао 48 јавних предавања са темама из астрономије, широко се отварајући према културно-сазнајним потребама заинтересованих грађана. О томе постоје благовремено евидентирани подаци, које је сам аутор књиге средио и систематизовао, наглашавајући да је на тај начин обогаћен "културни живот у нашој земљи". Поред тога регистровао је учешће у бројним радио и ТВ емисијама, као и више чланака и написа у новинама.

И у 2000-ој години, према Димитријевићевој пажљивој евиденцији, настављено је са овим активностима. Сарадници Опсерваторије одржали су 61 предавање на различите астрономске теме, публиковали 27 чланака у новинама и часописима, 6 интервјуа, уз више од 20 учешћа у радио и ТВ емисијама. Те, као и предходних година, одржано је неколико конференција-симпозијума³⁸ и *школа*,³⁹ а одбрањена је и једна докторска дисертација и једна магистарска теза.

Поред свега поменутог, Милан је учинио пуно да се у току 1999. године направи интернет презентација Астрономске опсерваторије, уз одговарајућу адресу, а да публикација *Serbian Astronomical Journal* постане доступна преко интернета и то Насиног *Astrophysical Data System (ADS)*. Уз то, свеколико модерно медијско укључивање у европске и светске токове, почео је да организује резултате свога вишедеценијског рада на одређивању

³⁸ Опсерваторија суделује у организацији *III белоруско-југословенског симпозијума о физици и дијагностици лабораторијске плазме* (Минск, 17-21. IX 2000); *II српско-бугарске астрономске конференције* (Зајечар-Гамзиградска бања, 23-26. јун 2000)

³⁹ Школа за младе астрономе. *Обрада астрономских фотографија помоћу МИДАС програма* (Петница – Ваљево, 21-24. новембар 2000) а Димитријевић организује део који се односи на *Астрофизику плазме* на XX летњој школи и међународном симпозијуму о физици јонизованих гасова (Златибор, 4-8. септембар 2000).

параметара Штарковог ширења спектралних линија у базу података БЕЛДАТА, са одговарајућом интернет адресом.

Додајмо овде да је Милан С. Димитријевић, заједно са својим претходником Иштваном Винце, пуно учинио на високостручном и кадровском јачању Астрономске опсерваторије, која је, према његовим подацима на дан 31. децембра 2000. године имала 41 запосленог, од чега су 32 астрономи. Увећање броја астронома у овој научној установи резултат је њеног отварања према јавности, подизање угледа и европске афирмације, нарочито од половине 90-тих година када преузима руковођење, вршећи сталне "пробоје" у међународним и домаћим релацијама, еминентним научним скуповима, великим бројем научних радова у светски признатим и знаменитим публикацијама, као и широким и обухватним везама и комуникацијама на европском нивоу.

Под насловом *Универзитетска настава астрономије у Србији после Другог светског рата*, М. С. Димитријевић даје целовит преглед ових високошколских активности, од Милана Недељковића (1884) до 1999. године. При том, што је врло захвално, обраћа пажњу, поред Београдског и универзитетима у Новом Саду, Нишу и Крагујевцу. Наш предузимљиви научни истраживач је као директор Опсерваторије и бивши Министар за науку, технологију и развој крајем XX века, охрабрио и морално потпомогао професоре Чабрића и Вукоту Бабовића за увођење предмета "Астрофизика са астрономијом" школске 1998/99 на Природно-математичком факултету Универзитета у Крагујевцу.⁴⁰ Иначе, у свему је тачна Миланова оцена о динамичнијем развоју универзитетске наставе астрономије у последњој деценији минулог века, у формирању студијских група за астрономију, у већим научним и културним центрима, као што су Ниш и Крагујевац.

У Србији постоје бројна аматерска астрономска друштва, поред највећег и најстаријег, под именом "Руђер Бошковић", па им Димитријевић у књизи посвећује одређену пажњу. Са историјског становишта развоја аматеризма врло је корисно што су овде пописана сва астрономска друштва, уз кратке назнаке о садржају активности. Најстарије је основано у међуратном периоду 1934. године; а крајем 1951. основан је београдски астрономски клуб "Руђер Бошковић", наредне године пререгистрован у истоимено Аматерско друштво, којим је скоро деценију и по успешно руководио Радован Данић.⁴¹ У досадашњој историји овог Друштва најдуже се на његовом челу налазио Милан С. Димитријевић, нешто мање од четврт века (1982-2004). У том периоду, у Петници код Ваљева, заживели су семинари из астрономије (1983), на којима је као предавач учествовао и Милан. Вредно је напоменути да је Астрономском друштву „Нови Сад“ поклонио малу збирку филателистичког материјала астрономског садржаја, његовог оца, Сергија

⁴⁰ Та наизглед ситна појединост може бити занимљива и од значаја за осветљавање зачетака наставе астрономије на Крагујевачком универзитету. Ово смо додали 26. марта 2011. године приликом редакторског прегледавања, дотеривања и усавршавања дигитализованог дела текста.

⁴¹ Захваљујући њему и П. Ђурковићу, обезбеђене су просторије за рад, отворена Народна опсерваторија, и набављен планетаријум Цајсове производње.

Димитријевића, који је за своју колекцију посвећену космосу добио више међународних и националних награда.⁴² Овај поклон изложен је данас у новосадском планетаријуму. Димитријевић је охрабрио и формирање астрономског друштва у Лесковцу, где је приликом оснивања одржао добро посећено предавање. Према његовој оцени, ова друштва су дала "велики допринос ширењу астрономских знања, нових научних достигнућа из ове области и стварању повољније климе у друштву за развој астрономије у Србији."

Димитријевићева књига *Српски астрономи у индексу научних цитата у XX веку* представља основу за даља истраживања не само у домену историје астрономије код Срба, већ много шире за оцену и вредновање доприноса српских научника астрономској и другим граничним областима и у ширим европским релацијама. Сазнања и резултати до којих се у њој дошло требало би свакако узети у обзир приликом даљих разматрања, валоризације појединачних доприноса, анализа и преиспитивања научне политике у овој области. Поједини ставови, констатације и закључци биће од несумњивог утицаја на будућа промишљања о овој науци. Зато ће ова књига бити извориште будућим прегачима у истраживању историје и развоја астрономске мисли у Србији. Но, ова Миланова књига и поред свих несумњивих вредности, носи у себи и извесне мањкавости у погледу начина аналитичке презентације грађе, посебно у недостатку одговарајућих оцена и коментара.

Потом, када је реч о концепцијском приступу изостаје историјска дистанца за валоризовање појединих, нарочито новијих развојних фаза. Димитријевић понекад просуђује доприносе и резултате као савременик, чак и као непосредни судеоник, не желећи да се упушта у потребне валоризације, поготову када су у питању блиски сарадници и колеге, па му донекле коментаторско аналитички измиче понешто важније и карактеристично. При том, понегде, недостаје критичко просуђивање, које је можда једино плодно и делотворно и у овој врсти истраживања.

Поред тога Димитријевић је показао мање одважности да именује и шире образложи стваралачке домаћаје и резултате појединих научних посленика, на основу индекса цитата и присуства у најугледнијим европским и светским астрофизичким публикацијама. Намерно није хтео да се излаже ризику да буде погрешно схваћен и протумачен од стране неких неформалних група и кланова, па је у закључном делу књиге приказао само радове који су имали највише утицаја у међународној научној јавности, али и то скоро без коментара. Стиче се утисак да се наш иначе врло систематичан истраживач није упуштао у суптилније анализе, како би саопштио извесна важнија сазнања и резултате што произилазе из добро структурираних прегледа и табеларних приказа. Бојазан од могућих последица при истицању или критичком помињању неких имена и евидентних чињеница, као и

⁴² М. С. Димитријевић, *Филателија и астрономија*, Зборник радова конференције Развој астрономије код Срба VI, Публикације Астрономског друштва "Руђер Бошковић", св. 10, Београд 2011, стр. 845-865.

неспремност да евентуално прихвати неке могуће последице, делимично су га лишиле одважности у прецизирању оцена, нарочито у закључним разматрањима.

Уџбеник приручно-монографског карактера

*Човек једва може подићи очи к небу, а да га не обузме и обожавање – кад види толике милионе светлих светова и посматра њихов ток и обртање
- па чак и уважење према општем добру
васионе.*

Сенека

Знаменити српски педагог Сретен Аџић (1856-1933), оснивач Учитељске школе у Јагодини, сада Педагошког факултета, надахнуто пише да „ретко што отрже човека од земаљског ништавила, од пристрасности и себичности... као расправљање астрономских питања“. Угледни астроном, Милан С. Димитријевић, са европском и светском репутацијом, а уз то и песник, велепутник и друмовник, заједно са колегом Александром С. Томићем, у уџбенику-монографији о астрономији, педагошки осмишљено покрећу и расправљају бројна астрономска питања, прегледно излажу и саопштавају најзначајније податке о развојним процесима и токовима ове поетски уносне науке, указујући на допринос најзначајнијих истраживача у овој области, као и на поједине концепцијске оријентације и школе.

Уџбеник *Астрономија – за IV разред гимназије Природно-математичког смера*, Милана С. Димитријевића и Александра С. Томића представља једну особену врсту елементарне књиге приручног карактера о основама учења о Универзуму, које се развија врло динамично и полетно. Ова научно утемељена, али истовремено и популарно и стручно писана књига, приступачна је ученицима као и широј читалачкој публици. У њој се једноставно концепцијски јасно и прегледно, стилски сталожено, научно јасно и разумљиво, излаже један у многочему деликатан и суптилан предмет. Уџбеник, који је и својеврсна монографија у малом, представља, грамшијевски речено, солидан, студијски заснован и добро осмишљен увод у научно сазнавање и проучавање астрономије, а не излагање неких самосвојних личних истраживања, намењен је младима као и „публици која је, с гледишта научне дисциплине, у почетним условима младалачког доба и којој су стога одмах потребне ’извесности’ мишљења што се износе као поуздана...“⁴³

Аутори уџбеника *Астрономија* спојили су љубав према стручном послу којим се предано баве, као и према ученицима и свим заинтересованим за ову област и зато су постигли одговарајући ниво у излагању специфичне и корисне грађе. На то упућује и лепо одабран мото за књигу у коме Анри

⁴³ А. Грамши, *Изабрана дела*, Београд, 1959, стр. 110.